

הפילוסופיה היהודית הסביבתית הצופה למרחקים של אהרון דוד גורדון

ד"ר עינת רמון
מכון שכטר למדעי היהדות
Einatramon@Schechter.ac.il

כל עם בצלם נוף מולדתו

• כשאתה אומר עם, אומה, הרי אתה אומר צרוף עמוק של חיים, כביכול חיי חיים, אם הבטוי הולם, צרוף אישיות – תאים לאישיות אחת שלמה; הרי אתה אומר כח יוצר חיים אנושיים מיוחדים, עצמיים, מקוריים, בצלם חיי הטבע המיוחדים של הארץ, שהאומה נולדה בה וקבלה את חנוכה הראשון, היסודי. האומה – האומה, המשפחה הגדולה, ולא החברה – בראה את הלשון, את הדת, כלומר את יסודי חשבון העולם של האדם, את המוסר, את השירה, את החיים החברותיים. ובמובן זה אפשר לאמר: האומה יצרה את האדם.

• 'מתוך קריאה', (אב – אלול תרע"ח), כתבי א. ד. גורדון, כרך א, עמ' 216.

מהותו של עם ונוף מולדתו

• אין הטבע אוהב לשנות על נקלה מן המטבע שטבע פעם אחת, וחיי חברה של חברים בני אפקי טבע שונים אין בכוחם לברוא בנקל את הקשר הטבעי, שיש בין חברים בני אופק אחד של טבע אחד ובעלי דם אחד. כי כל אומה, עד כמה שהיא התפתחה למדרגת אומה בת-קימא, היא עולם מלא ושלם בפני עצמו. היא יונקת אמנם מכל העולמות, אבל ממסלולה היא אין לה לזוז אפילו כחוט השערה. לפי זה היא צריכה לשמור על ה'אני' שלה עוד יותר מאשר היחיד על ה'אני' שלו. כל הון דעלמא שתקבל מאחרים אינו שוה בפגימה קלה ב'אני' שלה, שהרי האני שלה הוא חייה, הוא עולמה, הוא הכל.

• 'ממכתביו הפרטיים של מתישב ועובד בארץ – ישראל (תאריך משוער: תרע"ד), כתבי א. ד. גורדון, כרך ד, עמ' 303 – 304.

עם ישראל בצלם ארץ ישראל

- פה (כלומר בארץ ישראל) כל עצמו של השפע העליון, השופע מתוך כל העולמות לתוך נפשו של האדם, אבל ביחוד לתוך נפשו של היהודי, בן הטבע הזה, הוא כולו אחר, כולו שונה מאשר בארצות הגולה. בלשונה של הנפש – אבל רק בלשונה של הנפש – הייתי אומר, כי עצם האינסוף, עצם האמת, הקדושה, היופי, הגבורה, עצם כל הספירות מושג לה לנפש פה באופן אחר, בבחינה אחרת ומצטרפות הן בצרופים אחרים. וכך מקבלת פה כל אחת מכל המון הרגשותיה, נטיותיה, תאוותיה וכוחותיה של הנפש הארה אחרת, גון אחר, עושר אחר, עומק אחר, בהירות אחרת ומסתורין אחרים מאשר בארצות ההן, וביחד כל זה מצטרף לצירופים אחרים, [...].
- 'מכתב שלא נשלח בזמנו' (סוף ניסן ותחילת אייר תרע"ב), בתבי א. ד. גורדון, כרך ד, עמ' 249.

המונותיאזם בן המדבר...

• ואולי נכונה הדעה, כי המונותיאזם הוא בן המדבר. הדעה הזאת יש לה סמוכין משני צדדים: מצד אחד, אין טבע המדבר עשיר בצורות ובגונים, בפרטים, העשויים למשוך אליהם את נפש האדם, להשקיעה בפרטיות ולגלות לפנייה עולם מלא בפרטיות, באין-סוף שבצמצום, מבלי להזיקה לפנות אל הכלליות. במדבר נפש האדם כאלו נועדת מבתחלה להיות שקועה כלה בכלליות הבריאה העולמית ולבקש את עולמה באין-סוף שבהתפשטות; ומצד שני, המדבר כאלו מכריח את היושבים בו להיות יותר קרובים איש לרעהו, יותר מאוחדים, ומתוך כך יותר מסוגלים להיות אומה בעלת תכונה מסוימת, אמיצה בהיוניותה, באחודה הפנימי, ומתוך כך יותר קרובה להשגת האחדות. ואולי גם זה, שעם ישראל לא היה חזק ביותר ולא יכל לשאוף הרבה לכבוש עמים אחרים ולהטמיעם בקרבו.

• 'האדם והטבע (ללא תאריך)', כתבי א. ד. גורדון, כרך ג, עמ' 131. קטע זה לא נכלל במהדורות של 'האדם והטבע' שנערכו בידי שמואל הוגו ברגמן.

ייחוד והתחדשות החיים היהודים בטבע של ארץ ישראל

- פה (כלומר בארץ ישראל) כל עצמו של השפע העליון, השופע מתוך כל העולמות לתוך נפשו של האדם, אבל ביחוד לתוך נפשו של היהודי, בן הטבע הזה, הוא כולו אחר, כולו שונה מאשר בארצות הגולה. בלשונה של הנפש – אבל רק בלשונה של הנפש – הייתי אומר, כי עצם האינסוף, עצם האמת, הקדושה, היופי, הגבורה, עצם כל הספירות מושג לה לנפש פה באופן אחר, בבחינה אחרת ומצטרפות הן בצרופים אחרים. וכך מקבלת פה כל אחת מכל המון הרגשותיה, נטיותיה, תאוותיה וכוחותיה של הנפש הארה אחרת, גון אחר, עושר אחר, עומק אחר, בהירות אחרת ומסתורין אחרים מאשר בארצות ההן, וביחד כל זה מצטרף לצירופים אחרים, [...].
- 'מכתב שלא נשלח בזמנו' (סוף ניסן ותחילת אייר תרע"ב), בתבי א. ד. גורדון, כרך ד, עמ' 249.

בעצם הרעיון של השתלמות על הטבע מסותרים כבר שרשי ממשלת האדם באדם

• בעצם הרעיון של השתלמות על הטבע מסותרים כבר שרשי ממשלת האדם באדם. אם כל ענין החיים, כל טעמים, יפים וגבורתם כלולים בזה שהאדם חש עצמו שליט היוצר בשלטונו, כי אז נמנע הוא שלא תולד בתוכו מחשבה, שלא יקום בו רצון, לחוש עצמו שליט על בני אדם, להיות שליט על גבי שליט, יוצר עליון, אדון ליוצרים, ולו תהיה זאת רק שאיפה להתעלות על בן האדם הפשוט, ולו תהיה זאת רק השתררות רוחנית בלבד, השתררות האדם העליון בכל צורה שהיא. השלטון מוסיף להיות שלטון, תמיד רחוק הנהו מיחס אנושי אמתי ולבבי אל האדם, אל החיים ואל העולם.

• 'מכתבים מארץ ישראל – מכתב שלישי' [Der Jude, 1917], כתבי א. ד. גורדון, כרך ב, עמ'

הטבע ושאיפתו הפנימית של האדם לחיים שאינם אנוכיים.

- מה שגיאאים יכלו היות חיי בני-האדם, מה נעלים היו יחסי האדם אל רעהו, אל הטבע, אל עצמו, – לו רק הבין האדם לחיות!
- חיים שגיאאים, יחסים נעלים – הא כיצד? היוכל האדם לחיות חיים שגיאאים אם הוא מתנכר לטבע. איך יוכל לחיות כעבד לטבע או כשליט על גבו – והלא שתים אלה שתי צורות הן למטבע אחת? [...]. נשמת האדם – האני של כל אדם ואדם – שואפת בפשטות לחיות חיים נעלים מאלה שהיא חיה, כי אין היא מסכימה לחיות חיים סגורים בתוך קלפתה הצרה, זו אשר איגואיזמוס יקרא לה, כי רוצה היא לחיות חיים משותפים את עולם ומלואו, לחיות בכל מה שחי וקים; להמזג את הטבע, את כל מעמקיו ומרחביו, לחיות את החיים הכביריים, – לחיות באין – סוף. שם, עמ' 251.

רעיון הטבע העזר והניכור האנושי

- תרבות זו המתימרת בשלטונה על גבי הטבע העזר, המריעה בקול ענות שמחה על עזרון זה המשחרר אותה מחובת יחס אנושי יותר, נאה יותר אל הטבע; תרבות זו הכובלת בפסי ברזל את כל מהלך החיים – היא הגורמת לכך שהאדם הולך ומקבל יותר את תכונת המכונה, שהמחשבה נעשית טכנית והרגש הופך להיות מכני. הכל שואף לקרב את החיים יותר ויותר לצורה מכנית.
- 'מכתבים מארץ ישראל – מכתב שלישי' (1917), כתבי א. ד. גורדון, כרך ב, עמ' 249 – 250.

יחס עמוק אל חיי הטבע בלי אמצעי

- בכל מקום שיש נפש עמוקה ויחס עמוק אל החיים, כלומר קודם כל אל חיי הטבע בלי אמצעי, שם יש יחס דתי בין אם יש שם אמונה באלהים, ואפילו באין שם אמונה באלהים, ואפילו כשיש שם שלילת החיים. [...] האדם בשעה שנפשו מתערטלת ומשתחררת מכל המוסכם והמקובל, מכל המושכל והמחוכם, מכל הבלי בני אדם, בשעה שהוא רואה את הטבע ערום, את החיים ערומים – הרי הוא על כרחו מתיחס אל הכל ביחס דתי. היחס הדתי הרי הוא עצם היחס הערום, המעורטל מכל מה שחוצץ בין נפש האדם ובין נפש העולם, יחוד שלם.
- 'חשבוננו עם עצמנו ב מה מקור המבוכה בחשבוננו' (תאריך משוער תרע"ד – תרע"ה) כתבי א.ד. גורדון, כרך ג, עמ' 161–162.

הדתיות הפנימית החיבור לטבע שבאדם

- בכל מקום שיש נפש עמוקה ויחס עמוק אל החיים, כלומר קודם כל אל חיי הטבע בלי אמצעי, שם יש יחס דתי בין אם יש שם אמונה באלהים, ואפילו באין שם אמונה באלהים, ואפילו כשיש שם שלילת החיים. [...] האדם בשעה שנפשו מתערטלת ומשתחררת מכל המוסכס והמקובל, מכל המושכל והמחוכם, מכל הבלי בני אדם, בשעה שהוא רואה את הטבע ערום, את החיים ערומים – הרי הוא על כרחו מתיחס אל הכל ביחס דתי. היחס הדתי הרי הוא עצם היחס הערום, המעורטל מכל מה שחוצץ בין נפש האדם ובין נפש העולם, יחוד שלם.
- 'חשבוננו עם עצמנו ב מה מקור המבוכה בחשבוננו' (תאריך משוער תרע"ד – תרע"ה) כתבי א.ד. גורדון, כרך ג, עמ' 161–162.

לפני משפטם של החיים הקוסמיים, לפני משפטה של ההויה האין=סופית
אין כוחות רעים וטובים, נאים ומגונים, יש חיים. כל כוח בנפש ממלא
תפקיד גדול, נצחי, עולמי, תפקיד של חיים, ובחיי אדם יוכל כל כוח
מכוחות הנפש להיות רם ונשא וגם נבזה ושפל, – הכל לפי שהוא ממלא
את תפקיד החיים, הכל לפי אור החיים שבאותו הכוח, באותה הנפש. כי
אין לך כוח שבנפש שאין בו אור עולם.¹

